

Túl sok minden egy könyvben

Ted Hughes *Prométheusz a sziklán* című verseskötetéről

A Syllabux Kiadó gondozásában jelent meg Ted Hughes *Prometheus on his Crag* – *Prométheusz a sziklán* című versciklusa kötetbe foglalva, kétnyelvű kiadásban, Lázár Júlia fordításában, a versek mellé Horváth Dávid fotográfiáival. Első ránézésre ígéretes, kulcsínében és tartalmában is gazdag kötettel van dolgunk. A tény, hogy a XX. század talán legjelentősebb angol költőjének egyik eddig magyarul ismeretlen versciklusa könyv alakban megjelent, már maga is irodalomtörténeti kuriózum, s gazdagítja műfordítás-irodalmunkat, mindazonáltal érdemes e könyvet közelebbről is megvizsgálni.

A *Prométheusz a sziklán* a jól ismert antik görög mítoszt dolgozza fel huszonegy, nagyrészt rövid versben, különböző távlatokból, költői látomásként jelenítve meg a leláncolt istent, akinek visszanövő belső szerveit a keselyűk újra és újra kitépik. Lázár Júlia fordításai mellett az angolul tudó olvasók számára szerepelnek az eredeti szövegek, melyek által a kötet a műfordítások iránt érdeklődő befogadók számára ugyancsak érdekes irodalmi csemege lehet. De milyenek is közelről megnézve Lázár Júlia fordításai?

A huszonegy rövid vers magyarul mindenképpen nagy nyelvi erővel, közhelyesen szólva *versszerűen* szólal meg, technikai probléma tehát nincs velük. Lázár Júlia az esetek többségében pontos, a szöveget formai-tördelési szempontból követő magyar fordítást kínál nekünk, ám fordításai helyenként a halálpontos magyarítás mellett mintha az átköltés / félrefordítás irányába is elmozdulnának. Ezt talán a ciklus egy versének kiemelésével szemléltethetjük, mondjuk példának okáért a 16-os számot viselő költeménnyel:

Prométheusz a sziklán

Az emberektől távol

Nem mondhatja el, hogy büntetik,

Mert ellopta a föld agyagját, mennyi tüzét.

*A beleit engedi át
Naponta
A szárnyas Élőhalálnak, csak embert ne bántson.*

*Láncra verve fekszik
A Hegyen,
a Mennybolt alatt,
FIZET
Az emberektől távol nem mondhatja el,
Hogy nem tartoznak semmivel.*

Prometheus On His Crag

*Too far from his people to tell them
Suffers out his sentence
For having robbed earth of clay and heaven of fire*

*He yields his own entrails
A daily premium
To the winged Death In Life, to keep it from men.*

*He lays himself down in his chains
On the Mountain,
under Heaven,
as THE PAYMENT –*

Too far from his people to tell them

Now they owe nothing.

Amennyiben megfigyeljük Lázár Júlia magyarítását és Ted Hughes eredeti szövegét, láthatjuk, hogy a fordító bizony-bizony értelmez, adott esetben át-értelmez bizonyos sorokat.

Az earth of clay és a *heaven of fire* frázisok nem feltétlenül jelentik a föld agyagját és a menny tüzét, sokkal inkább fordítva, s a költő talán az eredetiben nem véletlenül fordította meg a birtokviszonyokat. Úgy gondolom, a fordítónak erre ügyelnie kellett volna. Az, hogy (Prométheusz) *a beleit engedi át naponta a szárnyas Élőhalálnak*, ugyancsak nem egészen pontos fordítása a *He yields his own entrails a daily premium to the winged Death in Life*, hiszen itt az angolban körülbelül arról van szó, hogy *Naponta jutalomként adja saját bensőségeit a szárnyas, életben megtestesülő halálnak*, mely mindenképpen többletet hordoz a magyar szöveghez képest. A *he lays himself down in his chains* sor ugyan magában foglalja, hogy Prométheusz *láncra verve fekszik*, azonban ez a sor sokkal inkább olyasmit jelent, hogy *kiteríti magát láncra verve, teste láncai között megfeszül*, stb., amelyet a fordító véleményem szerint kissé leegyszerűsítve intéz el. A *PAYMENT* – mint kapitálissal kiemelt kulcsszó a versben a *FIZET* igével kerül magyarításra, mely ugyan szemantikailag magában foglalja a vezeklést, büntetést, érdemes volna azonban ezt a nem-anyagi értelemben vett fizetést a *BŰNHŐDIK*, *VEZEKEL*, *FELEL* igék valamelyikével hangsúlyozni, hiszen az angol főnév olyannyira jelent pénzzel való fizetést, mint cselekedeteinkért való megfizetést. A *heaven* hol *menny*, hol *mennybolt* a versben, talán a szóismétlés elkerülése végett, ám a *menny* mintha mindenképpen a keresztény mitológia istenére utalna, holott elég volna e szót egyszerűen *égboltnak* fordítani, hiszen köztudottan jóval a kereszténység előtti, pogány antik mítoszlól van szó a versekben, ahol az *égbolt* ugyancsak a természetfeletti, az istenek lakhelye, s a szó korántsem terhelt a zsidó-keresztény kultúrkör monoteista szemantikájától.

Összességében ugyanezekkel a meglátásokkal jellemezhetnénk Ted Hughes mind a 21 versének Lázár Júlia-féle magyar fordításait, aki, bár kiváló műfordító, olykor mintha önkényesen elszakadna az eredeti szövegtől, olykor pedig mintha – kissé következtelenül – szolgálai hűséggel ragaszkodna az angol frázisok eredeti értelméhez. Magyar szövegei működnek, mint versek, ám mintha nem döntené el egyértelműen, hogy fordít vagy pedig interpretál, adott esetben átkölt, nem egyensúlyozik kellő óvatossággal a két szélsőség között, hanem adott versen belül is szélsőségekbe csap át.

Ami Horváth Dávid kiváló fotóművész szocio-fotográfiáit illeti, úgy gondolom, egyértelmű a koncepció bárki számára, mely szerint a kötet szándéka szerint a Prométheusz-versek mellé applikált komor, fekete-fehér, szenvedő, megnyomorított embereket ábrázoló fotográfiák az általános emberi szenvedést akarják megjeleníteni, azt sugallva Ted Hughes látomásos versei mellett: mind Prométheuszok vagyunk a sziklán, nap mint nap szenvedünk, mind-mind valamilyen formában napra nap átéljük ugyanezt. A koncepcióval önmagában nincs is semmi baj, véleményem szerint csupán annyi, hogy túlzottan is egyértelmű... Nem

kapunk többet, mint szenvedést megéneklő versek mellé szenvedő embereket ábrázoló fotókat, s e túlzott egyértelműség mintha egy kissé kiüresítené az egész kötet mondanivalóját, túlzottan konceptuálissá téve az egyébként jeles költő, műfordító és fotográfus hármának könyv formában való színrelépését.

Úgy gondolom, hogy a modern angol mitikus költészet talán legkiemelkedőbb alakjának versciklusa, illetve az antik Prométheusz-mítosz ilyen költői parafrazeálása, leszámítva az általános emberi szenvedés igencsak tág szemantikai tartományát, vajmi kevés rokonságot mutat a Horváth Dávid-féle, egyébként a maga műfajában kiemelkedő szocio-fotográfiával, épp ezért, bár a vállalkozás dicséretes, az eredmény igencsak töredékes. Mindehhez még hozzájön D. Rácz István, egyébként ugyancsak jeles modern angol irodalommal foglalkozó irodalomtörténész, a Debreceni Egyetem docensének kissé legitimáló hangnemű, talán túlzottan részletes utószava Ted Hughes munkásságáról, a *mythic poetry* nevű irodalomtörténeti irányzatról, valamint Lázár Júlia műfordítói vállalkozásáról és Horváth Dávid szocio-fotográfiáinak elemzésével. Amit ennyire magyarázni kell, s amit ennyire megmagyaráznak egy terjedelmes utószó erejéig, azt hogyan értelmezze tovább a maga módján, a maga horizontjából a mindenkori olvasó?

A kötet végére érve már nem is igazán tudjuk, hogy kétnyelvű verseskötetet, fotográfiai albumot, vagy pedig fotókkal illusztrált verseskötetet tartunk a kezünkben, s így a könyvészeti szempontból egyébként kifejezetten szép, igényes kiadvány azt a benyomást keltheti bennünk: ez így együtt, ebben a formában túl sok, talán kissé még erőltetett is, és bár esztétikai értelemben jó műveket tartalmaz, az egymás mellé applikált művek – versek, versfordítások és fotográfiák nem egészen illenek össze, nem képeznek szerves egészet. Mondhatnánk, a vállalkozás sokat akar markolni, de sajnos jelen formájában keveset fog...

Mindennek ellenére örülhetünk, hiszen huszonegy, magyarul eddig nem ismert vers kritizálható, de ettől függetlenül azért minőségi, versként is működőképes fordításával bővült az amúgy nem túlzottan, vagy sokak szerint legalábbis nem eléggé kiterjedt hazai Ted Hughes-recepció és –fordítás-irodalom. Ily módon pedig egyszerre tarthatjuk a kezünkben Ted Hughes kétnyelvű verseskötetét, Lázár Júlia műfordítás-kötetét, valamint Horváth Dávid fotográfus tematikus albumát, melyek azonban egymástól inkább független művészeti alkotások, könyvészeti formáját tekintve egy objektumba zárva, mintsem egy szorosan összekapcsolódó szerves egész alkotóelemei. Minden töredékessége és / vagy túlzottan konceptuális jellege ellenére a *Prométheusz a sziklán – Prometheus on His Crag* című kötet olvasásra, lapozgatásra érdemes kötet, a probléma inkább az, hogy első pillantásra nem tudjuk, miként is közeledjünk hozzá...

(Syllabux Kiadó, Budapest, 2012, 64 oldal, 2700 Ft)